

Advocatuur en nieuw erfrecht

Ook voor advocaten, die in hun dagelijkse praktijk er niet veel mee te maken hebben, is het verstandig kennis te nemen van het nieuwe erfrecht, dat dit najaar wordt ingevoerd. Want het kent veel fundamentele vernieuwingen waarbij de kans op geschillen tussen de erfgenamen bepaald niet kleiner wordt.

Kees Kraan

Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie

De wettelijke verdeling

In het nieuwe erfrecht bij versterf vinden wij een bijzondere wijze van vererving als de erflater een echtgenoot en een of meer kinderen als erfgenamen achterlaat. De wetgever heeft het verzorgingsrecht van de echtgenoot willen laten prevaleren boven de rechten van de kinderen als erfgenaam. Daarom vererven alle tot de nalatenschap behorende goederen naar de echtgenoot die tegenover de kinderen en tegenover de schuldeisers verplicht is om de schulden van de nalatenschap voor zijn rekening te nemen. De kinderen verkrijgen als erfgenaam een vordering in geld op de echtgenoot ter grootte van hun erfdeel. Deze vordering is pas opeisbaar bij het overlijden van de echtgenoot, bij zijn faillissement en wanneer de schuldsaneringsregeling op hem van toepassing is verklaard.

Een eenvoudig voorbeeld. A overlijdt, achterlatende zijn echtgenote B en zijn kinderen C, D en E. Tot de nalatenschap behoort een huis, waarde 800, een bankrekening met een saldo van 50 en andere goederen ter waarde van 150. Op het huis rust een hypotheekschuld van 300 en erflater had een schuld aan zijn moeder van 100. B, C, D en E zijn wel allen, ieder voor een gedeelte erfgenaam, maar bij het overlijden van A verkrijgt B van rechtswege het huis, de bankrekening en de andere goederen, samen ter waarde van 1000. C, D en E

zijn nooit tot die goederen gerechtigd geweest. Van een echte verdeling kan men dan ook niet spreken. B moet de schulden, samen 400, voor haar rekening nemen. C, D en E verkrijgen bij het overlijden van A elk een vordering van 150 op B. Zij hebben namelijk als erfgenaam recht op een kwart van het saldo van de nalatenschap. Dit saldo is 1000-400 ofwel 600.

Het is duidelijk dat de kinderen aan hun erfdeel in eerste instantie weinig plezier beleven. Als bij het overlijden van B alles op is, krijgen zij niets. Dit is het gevolg van het feit dat het verzorgingsrecht van de echtgenoot voorgaat. Of de echtgenoot ook daadwerkelijk aan de nalatenschap behoefte heeft voor zijn verzorging is niet van belang.

De wettelijke verdeling is van semi-dwingend recht. De erflater kan de wettelijke verdeling in zijn geheel buiten werking stellen, maar hij kan niet van de wettelijke verdeling op elk door hem gewenst onderdeel afwijken. De wet geeft aan waar die afwijkingen mogelijk zijn.

Kans op verwickelingen tussen de kinderen en de echtgenoot bestaat als gevolg van – wat men gewoonlijk noemt – de wilsrechten die de wetgever in het leven heeft geroepen. De kinderen krijgen als gevolg van de wettelijke verdeling een vordering op de langstlevende ouder. In bepaalde gevallen kunnen zij ter voldoening van hun vordering van de langstlevende, overdracht van goederen vorderen. Dit is bijvoorbeeld het geval als de langstlevende hertrouwt. Het wilsrecht heeft betrekking op alle goe-

In het huidige erfrecht heeft de legitimaris als erfgenaam recht op zaken, in het nieuwe erfrecht heeft hij slechts recht op waarde

De bevoegdheden van de executeur zijn verruimd, de bevoegdheden van de erfgenamen zijn verkleind

deren die behoorden tot de nalatenschap van erflater en tot een door zijn overlijden ontbonden huwelijksgemeenschap. Bovendien heeft het wilsrecht ook betrekking op de goederen die door zaaksvervanging daarvoor in de plaats zijn gekomen. Er is in nog drie andere gevallen sprake van een wilsrecht. Bij onenigheid tussen (stief)ouder en kinderen kan over de uitoefening van een wilsrecht heel wat getouwtrek volgen. De erflater kan deze wilsrechten uitsluiten, maar dan moet hij een testament maken.

Recht op vruchtgebruik van de echtgenoot

Het kan zijn dat de erflater aan zijn echtgenoot niets na wil laten en aan zijn kinderen alles. In dat geval onterft hij de echtgenoot. Het kan ook zijn dat de erflater de wettelijke verdeling te ver vindt gaan. In dat geval stelt hij de wettelijke verdeling buiten werking. Met beide hoeft de echtgenoot geen genoegen te nemen. In de afdeling Andere wettelijke rechten is de echtgenoot het recht toegekend op het vruchtgebruik van woning, inboedel en andere goederen die tot de nalatenschap behoren, voorzover hij aan dit vruchtgebruik voor zijn verzorging behoefte heeft. Indien de echtgenoot van dit recht gebruikmaakt, is er sprake van een tegengesteld belang tussen de echtgenoot en de kinderen. Dit spreekt temeer daar, als het vruchtgebruik eenmaal gevestigd is, de echtgenoot aan de kantonrechter machtiging kan vragen om tot vervreemding en vertering van de aan het vruchtgebruik onderworpen goederen over te gaan. De kinderen lopen dus de kans dat zij ook in dit geval niets van de nalatenschap overhouden en zullen zich – zeker als het een tweede huwelijk betreft – tegen de vestiging van dit vruchtgebruik verzetten. De kantonrechter moet er dan aan te pas komen.

De afdeling Andere wettelijke rechten biedt nog meer kans op conflicten. Zo wordt daar aan het kind (waaronder begre-

pen het stiefkind, pleegkind, behuwd kind of kleinkind) dat gedurende zijn meerderjarigheid tegen een te lage (of geen) beloning heeft gewerkt in het beroep of bedrijf van de erflater of in diens huishouding, het recht toegekend op een som ineens ten laste van de nalatenschap. Ook minderjarige kin-

Foto: Hollandus-Hoogte

deren en kinderen jonger dan 21 jaar hebben in bepaalde gevallen recht op een som ineens. Ten slotte is in deze afdeling aan kinderen en stiefkinderen in bepaalde gevallen het recht toegekend om de overdracht te vorderen van goederen die dienstbaar waren aan een door de erflater uitgeoefend beroep of bedrijf en van aandelen in een naamloze of besloten vennootschap waarvan de erflater de (enige) bestuurder was.

Legitieme portie

De legitieme portie is in het nieuwe erfrecht geheel van karakter veranderd. In het huidige erfrecht heeft de legitimaris als erfgenaam recht op zaken. Indien de onterfde legitimaris een beroep doet op zijn legitieme is hij alsnog als erfgenaam gerechtigd tot de goederen van de nalatenschap. In het nieuwe erfrecht is dit anders. De legitimaris heeft slechts recht op een waarde. De legitimaris die onterfd is, krijgt bij een beroep op

zijn legitieme een vordering in geld. Dit maakt de zaken wat eenvoudiger, temeer daar de legitieme portie niet meer varieert met het aantal kinderen, maar altijd de helft is van het erfdeel bij versterf. Toch is de regeling hier en daar wat gecompliceerder door het handhaven van de regel dat de legitimaris recht heeft op een legitieme vrij en onbezwaard. Dit betekent dat hetgeen de legitimaris als erfgenaam of legataris verkrijgt, vrij en onbezwaard tot zijn beschikking dient te staan. Indien dit niet het geval is, kan de legitimaris de erfenis of het legaat

verwerpen en daarbij verklaren dat hij zijn legitieme handhaaft. Hij houdt dan een vordering in geld – ter grootte van de helft van zijn erfdeel – over. De waarde van hetgeen hij heeft verworpen wordt niet op zijn legitieme in mindering gebracht. In bepaalde gevallen kan de legitimaris echter de verkrijging, ook al is hij niet vrij en onbezwaard, niet verwerpen omdat de waarde van de verkrijging in dat geval op zijn legitieme in mindering wordt gebracht. De legitimaris moet dan een andere weg volgen. Dit doet zich in twee gevallen voor. Het eerste geval is dat de erflater de verkrijging van de legitimaris onder bewind heeft gesteld en daarbij als grond heeft aangegeven dat de legitimaris ongeschikt of onmachtig is om in het beheer te voorzien of dat zonder het bewind de goederen hoofdzakelijk aan de schuldeisers van de legitimaris ten goede zouden komen. Indien de legitimaris meent dat de opgegeven

grond niet juist is kan hij deze betwisten. Indien hij in de daaropvolgende procedure gelijk krijgt, leidt dit er slechts toe dat hij zijn legitieme in geld ontvangt. De rest van de nalatenschap gaat naar de erfgenamen die deze zou hebben verkregen als de legitimaris de verkrijging zou hebben verworpen. Het tweede geval betreft het legaat van een geldsom aan de legitimaris die in termijnen moet worden uitbetaald waarbij de erflater in het testament heeft vermeld dat deze gefaseerde uitbetaling nodig is in verband met de voortzetting van het beroep of bedrijf van de erflater. De erflater heeft dan een van zijn kinderen tot zijn erfgenaambedrijfsopvolger benoemd en aan dit kind een in termijnen uit te keren legaat ten behoeve van de andere kinderen (of een ander kind) opgelegd. Ook dit legaat kan de legitimaris niet verwerpen zonder dat de waarde daarvan op zijn legitieme in mindering wordt gebracht. Hij moet de juistheid van de grond bewijzen. Krijgt hij gelijk, dan moet de contante waarde van het legaat aan hem worden uitgekeerd.

Executeur

De executeur is in het nieuwe erfrecht ingrijpend veranderd. De bevoegdheden van de executeur zijn verruimd, de bevoegdheden van de erfgenamen verkleind. De executeur is in het nieuwe erfrecht geen inbreuk op de legitieme zodat de legitimarissen zich niet kunnen verzetten tegen het beheer van de executeur. De executeur kan zonder medewerking van de erfgenamen legaten uitkeren, ook als het een onroerende zaak betreft.

De erfgenamen kunnen proberen de executeur buitenspel te zetten door de nalatenschap beneficiair te aanvaarden. Bij beneficiaire aanvaarding eindigt het beheer van de executeur omdat de erfgenamen dan tot vereffening van de nalatenschap over moeten gaan. De wetgever heeft deze mogelijkheid echter voorzien. Als de executeur aantoonbaar – jegens de erfgenamen – dat de nalatenschap positief is vindt, ondanks de beneficiaire aanvaarding, geen vereffening plaats. Geschillen in dezen worden beslist door de kantonrechter.

Vereffening

Vereffening is een bijzondere wijze van afwikkeling van de nalatenschap die enigszins lijkt op de afwikkeling van een faillissement en die onder andere plaats moet vinden als de nalatenschap beneficiair is aanvaard. In bepaalde gevallen vindt echter, ondanks beneficiaire aanvaarding, geen vereffening plaats. Naast het hiervoor genoemde geval kan gedacht worden aan beneficiaire aanvaarding door de kinderen als de nalatenschap wettelijk is verdeeld. Ook deze aanvaarding leidt niet tot vereffening. Vereffening kan ook plaatsvinden op verzoek van een schuldeiser van een erfgenaam die de nalatenschap heeft verworpen. De vereffening vindt in beginsel plaats door de erfgenamen. De rechtbank kan echter, bijvoorbeeld op verzoek van een schuldeiser van de nalatenschap, een vereffenaar benoemen, met name wanneer de schulden van de nalatenschap de baten overtreffen. Het ligt, denk ik, voor de hand om in een dergelijk geval een advocaat met ervaring in de afwikkeling van faillissementen tot vereffenaar te benoemen.

Andere wijzigingen

Er verandert nog meer in het nieuwe erfrecht:

- Er komt een nieuwe onwaardigheidsgrond. Zo is ook onwaardig degene die veroordeeld is wegens diefstal van een goed van de erflater.
- De rechtbank kan altijd op verzoek van een schuldenaar bepalen dat de geldsom die hij krachtens boek 4 (bijvoorbeeld aan een legitimaris) schuldig is, pas na verloop van tijd behoeft te voldoen.
- Het erfrecht bij versterf wijzigt in een (vrijwel zuiver) parenteel stelsel.
- Plaatsvervulling treedt in het nieuwe erfrecht niet alleen op bij vooroverlijden, maar ook bij verwerping, onterving en onwaardigheid.
- De begrippen uiterste wilsbeschikking, legaat en last veranderen.
- Een testament is slechts in uitzonderingsgevallen nietig.
- In de wet wordt opgenomen wat een verklaring van erfrecht is en welke betekenis die verklaring heeft.
- En dan ook nog een uitvoerige regeling van het bewind en een nieuwe regeling van makingen onder tijdsbepaling en voorwaarde (fideï-commissen). Het notariaat zwoegt al drie jaar op het nieuwe erfrecht. ■